

Birgitta Almgren, *Dröm och verklighet: Stellan Arvidsson – kärleken, dikten, politiken* (Stockholm: Carlssons 2016). 398 s.

Att fånga ett liv mellan pärnarna på en bok är en stor utmaning. Än större blir utmaningen när livet är ett sådant som inbjuder till betraktelse från många håll. Det liv som Birgitta Almgren, professor emerita i tyska vid Södertörns högskola, har valt att försöka fånga in i boken *Dröm och verklighet: Stellan Arvidsson – kärleken, dikten, politiken* är just ett sådant. Och det får sina konsekvenser, på gott och ont.

Ansatsen är något förvirrande. I den mån författaren gör anspråk på att anlägga ett särskilt perspektiv är det ett biografiskt sådant, och mer bestämt ett parbiografiskt. Ett perspektiv som förvisso kan vara mycket produktivt i fall där källsituationen tillåter, och där det just finns en monogam – eller åtminstone specifik – parrelation att sätta i centrum. Redan prologen visar dock att historien om Stellan Arvidssons (1902–1997) intima relationer är svår att pressa in i en parbiografisk analysram. Den ungdomskärlek som åberopas i den inledande dikten, och som även pryder bokens omslag, lämnade Arvidsson efter en kort romans, och lämnar oss läsare redan efter två sidor. Den kvinna som blev hans fru några år senare fick så småningom konkurrens av ännu en kvinna. Och även denna tredje kvinna – Britta Stenholm, som Arvidsson levde ihop med från slutet av 1950-talet fram till sin död och som presenteras som Arvidssons viktigaste livspartner – förblir tyvärr, på grund av det ganska tunna källäge som också noteras av författaren, mest en skuggfigur vid Arvidssons sida i boken.

Berättelsen om Stellan Arvidssons parrelationer förpassas dessutom nästan helt till ett epiloglekande kapitel med rubriken "Breven berättar" (som för övrigt berättar lika mycket om Arvidsson själv som läroverkslärare och folkbildare på Gotland och läroverksrektor i Hudiksvall, och hans sorg över de två söner som dog i späda ålder). På de 325 föregående sidorna utkristalliseras i stället en rad historier om Stellan Arvidsson. Stellan Arvidsson, pionjär och centralfigur inom svenska Clarté. Stellan Arvidsson, den unge Thorildforskaren. Stellan Arvidsson, den åldrade Thorildforskaren. Stellan Arvidsson, den måttlösa empirikern. Stellan Arvidsson, svensklektorn i Greifswald. Stellan Arvidsson, antinazisten. Stellan Arvidsson, utredaren och skolreformatorn. Stellan Arvidsson, rektorn. Stellan Arvidsson, ateisten. Stellan Arvidsson, kulturarvskämpen. Stellan Arvidsson, kulturpolitikern. Stellan Arvidsson, ordföranden i Sveriges Författarförening. Stellan Arvidsson, socialdemokraten. Stellan Arvidsson, den okritiske DDR-vännen (här, liksom i kapitlet om enhetsskolan, kommer även Britta Stenholm in på ett hörn). Stellan Arvidsson, fredsaktivisten. Stellan Arvidsson, poeten.

Det tematiska upplägget har sina fördelar. Att hela tiden återvända till

början, och en ny sida av Stellan, gör emellertid att jag som läsare ofta lämnas undrande över frågan om hur de olika delarna av Arvidsson hängde ihop och påverkade varandra. Det sammanhängande jaget är måhända en illusion och en konstruktion, men föreställningen om ett alldeles fragmenterat jag är det nog likaså.

Boken är rikt illustrerad med ett intressant bildmaterial, men hade språkligt mått bra av en del redigering. Inblickarna i forskningsprocessen blir onödigt detaljerade, stilen blir ibland pratig och i texten förekommer också många upprepningar, även inom enskilda kapitel. Det varierar också mycket i vilken mån Almgren ansluter till relevanta forskningslägen. Metodiskt säger sig Almgren rikta in sig på en lingvistisk-semantisk analys, dock utan att klargöra vad detta skulle innebära här, eller, vad jag kan bedöma, egentligen ägna sig särskilt mycket åt denna typ av analys i bokens olika kapitel – med undantag för det mer litteraturvetenskapliga kapitel som fokuserar på stil och tematik i Arvidssons alltmer modernistiska lyrik.

Bäst fungerar boken i de delar där källmaterialet tillåter skildringen att gå mer på djupet, där Arvidssons verksamhet kan anknytas till ett forskningsläge, och där Almgren redan har på fötterna genom sina tidigare böcker *Inte bara Stasi... Relationer Sverige-DDR 1949–1990* och *Inte bara spioner... Stasi-infiltration i Sverige under kalla kriget*. Det långa kapitlet om DDR-engagemanget är ett sådant. Kapitlet om enhetsskolans inte okomplicerade tillkomstprocess är ett annat, där Almgren också på ett förtjänstfullt sätt argumenterar mot bilden av Arvidsson som förespråkare för en slapp och bildningsfientlig typ av skola. Tvärtom framstår Arvidsson som starkt präglad av klassiska bildningsideal, med huvudmålet att – inom ramarna för en gemensam skola med lika möjligheter för alla barn – skapa en kunskapsorienterad utbildning, individanpassad men allt annat än kravlös. Här speglas också mer av hans och Britta Stenholms samarbete och deras respektive insatser på det utbildningspolitiska fältet, inklusive de som inbegrep kontakter med DDR.

En fascinerande fråga som berörs men inte får något definitivt svar – kanske finns det inget – är hur Arvidssons dröm om en ny skola med stark betoning på demokratifostran och hänsyn till individens behov kunde kombineras med hans samtidiga vurm för en starkt kollektivistisk och auktoritär stat som DDR. Vid ett av de få tillfällen han alls kritiserade skolan i DDR riktades kritiken mot hur systemet särbehandlade idrottsbegåvade elever och på så sätt svek sina förmodade jämlikhetsideal. Arvidssons inbitna försvar av DDR – trots alltmer ovedersägliga vittnesmål om repression och åsiktsförtryck i landet – förblir också lite av ett mysterium i andra avseenden. Hur gick det ihop med hans samtidiga envishet i att definiera sig som demokratisk socialist, inte kommunist, och engagemang i

yttrandefrihetsfrågor – ett engagemang som också speglades i hans livslånga, till identifikation gränsande, intresse för Thomas Thorild? En observation som görs i början av boken, i kapitlet om Thorildforskningen, är att Thorild i Arvidssons tolkning blev alltmer socialistisk ju äldre Arvidsson själv blev, något som hade varit intressant att få vidare utrett i DDR-kapitlet. Ateisten och socialisten Arvidssons mångåriga vänskap med den konservativa katoliken Sven Stolpe kan också framstå som paradoxal, men speglas på ett klargörande sätt i ett intressant delkapitel.

Sammanfattningsvis är *Dröm och verklighet* en något vildvuxen bok, som dock inom sig rymmer flera intressanta småberättelser och pusselbitar till det svenska 1900-talets och välfärdsstatens historia.

Stockholms universitet

ANNIKA BERG